

Chotár obce sa rozprestiera **v nadmorskej výške vyše 800 metrov v južnej časti**

Levočských vrchov, jeho rozloha je **699 ha a** bol oddávna bohatý na lesy, pasienky a lúky. To predurčilo charakter obce a umožnilo jej obyvateľom zaoberať sa predovšetkým pastierstvom, drevorubačstvom i roľníctvom.

•
Torysky patria k rázovitým spišským obciam s bohatými tradíciami v **ľudovej architektúre, odevoch, remeslách, tancoch i piesňach**

•
Aj v súčasnosti prevažná väčšina ľudí v produktívnom veku pracuje v **poľnohospodárstve a lesníctve**

. Po roku 1989 nastal útlm odchodu mladých ľudí z obce a naopak vzrástla výstavba a rekonštrukcie rodinných domov, čo so sebou samozrejme prinieslo aj percentuálny nárast počtu detí. Obec má

426

obyvateľov z toho 112 detí do 15 rokov. Materskú školu priemerne navštevuje 26 detí.

□

Z □ histórie:

Aká však bola história tejto obce? Kde sú jej počiatky? Kto boli jej prví obyvatelia? To sú otázky, na ktoré môžu dať aspoň čiastočnú odpoveď záznamy listín vyrobených z pergamentu (kože), dlhým vekom zožltnuté stránky starých kníh a spisov. Ich svedectvá často poopravia ľudové povesti a bájky hovoriace o vzniku, či pomenovaní jednotlivých obcí. Podobne je to aj v prípade Torysiak.

Faktom je, že **názov obce** je odvodený od rieky Torysy, ktorá sa od 13.storočia v listinách vyskytuje pod názvom Tarcha, Tarcza, a ktorý má slovanský slovný základ. V listine uhorského kráľa Ladislava IV. Kumánskeho z 15. 9. 1284 je prvýkrát spomínané aj územie okolo prameňa rieky Torysy (Tarchafeu), to je približne oblasť, kde ležia dnešné Torysky. Nie je to avšak ešte doklad svedčiaci o existencii obce. Z ďalších listín vieme, že po smrti kráľa Žigmunda (1437) sa Görgeyovci zo Spišského Hrhova neprávom zmocnili veľkej časti lesa zvaného "Trisko", ktorý ležal v chotároch obcí Vyšné a Nižné Repaše. Po prešetrení záležitosti tento les v roku 1439 kráľ Albrecht Habsburský prisúdil mestu Levoči. Až 3. 5. 1537 sa richtár a mestská rada Levoče

rozhodli usadiť na tomto území Rusínov na valašskom práve a ich obci vyčlenili pomerne veľký chotár. Dedina dostala pomenovanie "Torizka", pravdepodobne podľa malého prameňa Torysy (parva Torizka alias Kystarcza), s ktorým sa stretávame v dokumentoch zo 16. storočia. Nemci ju pomenovali "Siebenbrunn" podľa 7 prameňov Torysy.

Levoča však musela svoju nedávno založenú obec ešte v polovici 16. storočia urputne brániť až u kráľa Ferdinanda I. Habsburského. Okolití zemepáni ju totiž roku 1552 obvinili, že obec založila neprávom a násilne zabrala časť chotárov Vyšných a Nižných Repáš a taktiež lesy, ktoré sa údajne dovtedy užívali spoločne. Panovník dlhé spory rozriešil až roku 1557 v prospech Levočanov.

Torysky teda založila Levoča na svojom území. Mala na to právo. Ako slobodné kráľovské mesto v 16. storočí vlastnila aj ďalšie obce (Dvorce, Hradisko, Jamník, Dlhé Stráže, Spišská Teplica, Úloža, Vlková, Vydrník, Závada, Vyšné Repaše, Nižné Repaše, Pikovce, Arnutovce, Klčov a Spišské Tomášovce). Na svojom majetku mala šľachtické práva a ako zemepánovi jej museli aj obyvatelia Torysiek platiť daň za pridelené pozemky, odvádzať naturálie, rôzne poplatky a vykonávať roboty. V 16. storočí pozemková daň predstavovala za celú obec 17 zlatých. Za právo variť pivo museli ročne odvieť Levoči 8 zlatých, za mlyn platili 9 zlatých a za garbiareň 1 zlatý. Z pily mali povinnosť odovzdať trámy a dosky pre mesto. Keďže Torysky boli valašskou obcou, ako naturálie odovzdávali ovce a kozy. Zúčastňovali sa na kosbe lúk, sušení a zväžaní sena. Tieto služby sa v priebehu storočí menili. Obyčajne ich pribúdalo. Napr. v roku 1667 obec musela v čase voľby levočského richtára dodať 1 teľa, 1 srnca, 3 hlucháňov, 16 sliepok, 30 gbelov ovsa, 3 baranov, veľký syr a peňažné poplatky. V roku 1766 to bolo okrem 180 zlatých cenzu aj 1 teľa, 2 husi, 4 sliepky, 150 vajec, každú desiatu ovcu, hrudu syra a vykonať všetky potrebné roboty a furmanky. Istý poriadok vo feudálnych povinnostiach zaviedol až tereziánsky urbár v roku 1773, ale feudálne povinnosti voči mestu alebo tým šľachticom, ktorí Torysky dostali do prenájmu, zanikli až zrušením poddanstva roku 1848.

Obyvateľstvo Torysiek od 16. storočia prešlo mnohými zmenami. Na jeho počet často vplývali vojnové časy, sprevádzané obyčajne morovými epidémiami, zemepánsky útlak, vysťahovalectvo a pod. Zdá sa, že z rodín pôvodných osadníkov zo 16. storočia sa do súčasnosti nezachovala prakticky žiadna kontinuita. V 50.-60. rokoch 16. storočia sa v Toryskách stretávame s nasledovnými menami: Ferenc, Ivan Vaskuv, Timko Morinuv, Ivan Kačur, Jacko, Iliaš, Timko Puchem, Danielin, Jusko Roman, Timko Dubruv, Peter Chronin, Daňko, Demian, Fedur Demianov, Ivan Gavur, Demeter Demianov a Andre. Prvým známym richtárom Torysiek v roku 1551 bol Jacko. Uvedené mená vo väčšine naznačujú ich rusinsky

pôvod. O 200 rokov neskôr je miestne obyvateľstvo už skôr slovenského pôvodu ako o tom svedčia priezviská rodín: Kasper, Hamila, Turek, Horasko, Šutak, Koľar, Jarošík, Bradač, Comba, Telepjak, Tabak, Miškuv, Skovranko, Hric, Kľoc, Il'suv, Babej, Sivec, Cipkala, Il'ašuv, Šarga, Labas, Petresko, Vasečko, Široky, Barbušak, Seman, Gburuv, Kovaľ, Suchy, Kacej, Varšo, Sopko, Leško, Vosnik, Moros, Harapas a i.

Torysky patrili spomedzi poddanských dedín Levoče k najľudnatejším a najväčším. V roku 1598 mali 28 domov, kým Dvorce iba 21, Hradisko 7, Arnutovce 12, Jamník 22, Klčov 20, Dlhé Siráže 5, Spišské Tomášovce 20, Úloža 16, Vydrník 16 a Závada 20 domov. Iba Spišská Teplica mala ako mestečko až 60 domov. V roku 1667 stálo v Toryskách už 47 sedliackych domov a 16 želiarskych a v roku 1773 tu bolo 67 domov. Obec sa rozrastala aj naďalej. Roku 1788 už mala 88 domov a 785 obyvateľov, ba roku 1828 v 185 domoch žilo až 1336 ľudí. Stúpajúcu tendenciu rastu počtu obyvateľstva zastavilo až vysťahovalectvo za prácou koncom 19. a začiatkom 20. storočia.

Cirkev:

Konfesionálne obyvateľstvo Torysiiek inklinovalo k východnému rítu. Od 17. storočia boli prevažne gréckokatolíckou obcou a zaiste aj farou. Pôvodný kostol v obci bol pravdepodobne drevený a stál už v 17. storočí. V roku 1663 postavil v Toryskách drevenú faru Lukáš Sambronský, ktorý je aj prvým známym miestnym farárom. Ďalší kostol bol postavený v obci roku 1730 pričinením farára Andreja Andrejkoviča a zasvätený bol sv. Michalovi Archanjelovi. Tento obľúbený patrón gréckokatolíkov sa objavil v roku 1788 aj na pečati, ktorú si dala obec vyhotoviť. Zmena patróna chrámu nastala roku 1861, keď bol postavený nový murovaný klasicistický chrám. Jeho patrónkou sa stala Panna Mária Ochrankyňa. Do 20. storočia prešiel viacerými prestavbami.

Školstvo:

O školskej budove existujú písomné dokumenty až z roku 1800. Neznamená to však, že sa v zimných mesiacoch nevyučovalo v niektorom zo sedliackych domov. Deti sa učili základným školským úkonom: čítať, písať, rátať a modliť sa. Rodičia darom prispievali na výučbu učiteľovi, ktorý zároveň vykonával funkciu kantora a zvonára. Do roku 1870 učiteľovanie vykonávali vzdelanejší z domácich gazdov, potom nastúpil diplomovaný učiteľ. Vzhľadom k tomu, že deti mali svoje "povinnosti" obyčajne cez rok doma na gazdovstve, veľký úžitok zo vzdelania nemali. Popri tradičnej poľnohospodárskej, pastierskej, drevorubačskej a furmanskej práci sa však z mužov v Toryskách stávali šikovní výrobcovia šindiel, kožuchov a zo žien zase tkáčky plátna a súkna. Výraznejšie zmeny v ich živote priniesla až modernizácia spoločnosti v 20. storočí.

Správu obce zabezpečovali **richtár a prisažní, pod patronátom zemepána – mesta Levoča**. Prvé písomnosti obec vydávala už v 16. storočí, no neoverovala ich vlastnou pečaťou.

Plnohodnotná administratívna činnosť obce sa rozbehla až po vyrobení vlastného typára v roku 1788

. Odtlačok pečate tohto typára sa našiel na písomnosti z roku 1801. Pečať o priemere 38 mm obsahuje vo svojom poli

sv. Michala Archanjela bojujúceho s drakom.

Kruhopolis: PA (tronus):S (anctus): MIHAEL·AR (changelus) SIGILLI·POSESIONIS

(!)-RORISKA-1788. Túto pečať obec používala na overovanie svojich dokumentov ešte v 50. rokoch 19. storočia.

Koncom 50. a v 60. rokoch 19. storočia obec používala pečiatku s nemeckým textom : GEMEINDE TORISZKA.

V 70. rokoch 19. storočia

bola pečiatka

pomaďarčená

. Začiatkom 20. storočia používali pečiatku s kruhopisom: TARCZAFO KÖZSÉG SZEPES VÁRMEGYE+1906. Vzhľadom k jedinej zachovanej obrazovej pečati z roku 1788, pri tvorbe obecného erbu bolo potrebné vychádzať z jej obrazu.

Folklórna skupina Javorina

Ľudové zvyky a tradície sú ešte živou súčasťou ľudí, no predsa len pomaly na ústupe. O ich uchovanie v realistickej podobe a v objavovaní ďalších neodhalených krás z bohatosti folklóru sa snaží aktívny **folklórny súbor "Javorina"** už takmer 30 rokov. Za

tri desaťročia sa vystriedalo viac ako

80 "folkloristov" v troch generáciách

. A čo je veľmi potešujúce, že sa to udržiava v rodinách, pretože spievali matky, dcéry a teraz aj ich deti.

Zdroj: zber informácií od samospráv, internet, web stránky obcí www.torysky.ocu.sk